

BARÁTH TIBOR

Szerepjátzás felsőfokon

Kiss Judit Ágnes: *Szlamom*. Kalligram, Budapest, 2021

Számomra már a 2014-ben megjelent *Négyszög* líra és dráma határán egyensúlyozó alkotásait olvasva világossá vált, hogy Kiss Judit Ágnes szívesen és professzionális módon ölt magára különböző maszkokat. A *Szlamom* szövegeinek többségéről szintén elmondható, hogy bennük a szerző hitelesen, pontosan és nagy emberismerettel (!) rajzolja meg az eltérő személyiségtípusok képviselőit. Hasonlóan a korábbi kötetek témáihoz, elsősorban a nőiség, a női vágyak és traumák, a kétszínű vagy éppen színtelenné vált, kiüresedett kapcsolatok kerülnek előtérbe, és mindezekről a rá jellemző, évekig csiszolt modalitásban ad számot. Nem köntörfalaz, nem idealizál, hanem gúnyosan és gyanakvóan tekint a happy end lehetőségére. Lírai magatartásának összefoglalását jeleníti meg (emellett a szerzői énnel való azonosítást figurázza ki) az első, *Születésnapom* című vers, mellyel összeolvasva a keretet adó *Zárszót*, összegzést kapunk, milyen kulcsszavak mentén és milyen hangoltságban olvashatók a versek. Mulandóság, eltűnő szerelem, a haza torzója, közöny, tűrés és Istenben való bizalom: önmagáért áll ki a kötet, és nem adja alább a közel tökéletesnél. Sőt, József Attila-i daccal áll szembe minden előítéllettel: „Leírta, hogy fasz? Mi van itt? / Mi lesz, ha még ez is tanít? / Az is- / tenit!« // Ki vágyna bár, azér' se kúr, / nem védett meg az érsek úr, / azér' / se kár”.

A szerepvershagyomány felélesztésének kitűnő példája a második ciklus, a *Bujdosó kuruc nótáiból*, amely jócskán merít Ady költészettechnikai eljárásaiból és abból a jelentésmezőből, melyet a nyugatos költő számára a „kuruc” szó lefedett. A Kiss Judit Ágnes által alkalmazott lírai én egy jel-

legzetes alak nevében és hangján szólal meg, majd tovább jut: beleélve magát a szerepbe, egyre inkább saját sorskérdései (pontosabban a magyar közösség aktuális problémái) kerülnek előtérbe. A „kuruco” elvéve sem kapnak valódi szerepet, a szabadság jelképeiként kell tekintenünk rájuk, akik a politikai élet és közbeszéd perifériájára taszítva is lázadoznak és őrzik a függetlenségüket, ezzel párhuzamosan pedig magyarságukat. Valóban Ady „kurucai” élednek fel a versekben, mert ők a mai (mindenkori) magyar társadalommal azonosítódnak: ők még mi vagyunk. Kiss Judit Ágnes egy pillanatra sem engedi át a szövegek feletti uralmat az ideológiáknak, erős társadalomkritikával él, de mindvégig érezni, hogy a költő aggodalmainak adott hangot – sőt, Adyval ellentétben néhol még arra is képes, hogy rövid, keserű nevetésre késztesse. Mert például lovas nemzet vagyunk, mégis mindenhová gyalog megyünk: a vonat meg sem jön, vagy pénzünk nincs rá. Gúny és metsző ironia hatja át a tüéles kordépeket, hogy átérzessük közép-keleti identitásunk mélypontjait. Sőt, hogy ráébredhessünk: „Példa leszel, vagy nevetség? / Közösség, vagy birkanyáj? / Milyen jelre van még szükség, / hogy az útra rátalálj”. A politikai semlegességen azt értem, hogy a lírai én nem bűnbakokat és ellenfeleket keres, egyszerűen felméri, mi történik itthon, min kellene javítani, hogyan alakul ki a fiatalabb generációban a haza képe. Mindezeket az elvándorlás problémája felől dolgozza fel, precízen megrajzolva azt a kettősséget, hogy nincs hősiesség, csak áldozat, mert kicsúszik a talaj, amin megvetnénk a lábunk. Ám van miért maradni, mert az elesett emberek, az anyanyelvű kultúra fenntartói vagyunk. Pedig *Szózat* helyett már csak *Szó* van, próbálja jelezni, lassan fogy az esély és idő, ami a jövő záloga lenne. Kiss Judit Ágnes „kurucai” ugyanúgy a szabadságért küzdenek, ahol nem kell úgy érezniük, hogy „ha megversz is, csak hallgatók, / Míg kettőnk közt halkán rohad / Egy bántalmazó kapcsolatot”.

Egy gondosan szerkesztett kötet esetében (amilyen a *Szlam*) kevésbé elnézhető, ha egy ciklus kapcsolódik ugyan más ciklusokhoz, de a téma további árnyalása helyett összegzést ad, és csupán a lényegét aláhúzó ismétlésekből áll. A *Giacomo da Lentini elveszett szonettjeiből* című hatodik szakasszal éppen ez a helyzet. Bizonyítja ugyan, hogy a szerző a szonettforma mestere – nem csak azé, olyannyira tiszta metrumokat alkalmaz,

hogy némely vers énekelhető is, persze mint zenésznek erre különösen jó hallása van –, de kilóg az első, harmadik, hetedik füzér alkotta „történetből”. Ezek szereplői ugyanis olyan nők (Beatriz de Día, Tatjana és Anna Arkagyevna *Oblonszkaja*), akik átélték a szerelmet, és még inkább annak elmúlását, tudják milyen olyasvalakivel élni, akihez nem fűz többé érzelm. Elsősorban azt az utat járhatjuk be, amit a függetlenség és függés állandó játéka szabott ki számukra, hiába találkozunk történelmi nevekkal, a példák valójában a jelenről szólnak, a szerző a fikciós típusokat sikeresen ülteti át korunk világába.

Beatriz az eldobott szeretők kálváriáját ismeri meg. Nem a szerelemben csalódott, hanem a valóságban, a szerelmet felváltó-felemésztő üresség teszi kiábrándulttá, ez önvallomása alapja is. A szerelemből számára „csak unalom maradt, csak megszokás”, mérgező állapotá válik: „megízetlenül, megkeseredik, / s csak néznek a hajdani galamb-párta, / ahogyan egymás húsát tépdesik”. A szerelmet átkozó és elutasító mondatokat egy etikai krízis hívja elő. Bár érzelme tiszta, mégis elítélhető: hűség törősen alapszik („bűnöm volt a lényegem”). Ezt súlyosbítja, hogy a kapcsolat csonka, nem teljesezhet ki, megmarad pusztá testiségként („bűnomben volt a büntetésem”). Ez a kettősség indokolja, hogy a főszövegbe kurzivált és számozott strófák épülhessenek be, így a ciklus több szinten válik olvashatóvá: a vágy tárgyaként kiállított és kezelt női testtel szembeni cinizmus szintjén, az elmúlástudat és a „van, de nem lesz” hangulata felől, végül a vallomás és gyónás műfajából kiindulva. Összetett alak születik meg Beatrizban, nem véletlen, hogy (az *Anyegin* eszünkbe juttató) Tatjana a legtöbb vonásában hasonlít rá. Egy különbséggel: ő a szerelmet ugyan a saját pokollal azonosítja, mégis szüksége van egy társra („Mindig kerestem valakit, ki megtart. / Mindig off-balance, mindig kell a támasz”). Alakja akkor érthető meg, ha engedjük a ciklus címének, hogy működésbe léptesse Puskin művének Tatjana-alteregóit, mert Kiss Judit Ágnes lírai énje abból a pozícióból szólal meg, amikor a szerelem „puha megszokássá válik” vagy „Úgy lobban ki a szerelem, / mint a szikra, / akárhogy akarod, nem / gyullad vissza”. Puskin műve felől olvashatnánk a ciklust Tatjana ráeszméléseként, annak az időszaknak a történeteként, amikor Anyegin elutazik, és ő egyedül marad. Ezt az olvasatot erősíti a

Szájber-özvegy című vers, amelyben a férfi dolgozik, vagy a számítógépén függ, ezért az elhanyagolt nő búcsút vesz tőle; másként felfogva Tatjana elszakad az őt elhagyó, hátrahagyó Anyegintől. Ám ráeszmélésének fő tanulsága a szerelem börtönszerűsége, ami nemcsak korlátolja az egyént, de ha másvalakihez kötjük szabadságunk és boldogságunk, az vele együtt illanhat el. A *Szalom* csalódott Tatjánája méltósággal viseli az örökös szakításokat, már nem hisz a szerelemben, mindig érzi: „Az öröm villáma mögött megint / az elmúlás dörög”. Nem véletlenül szedtem dőlttel az imént Anna vezetéknévét, mert már ez elárulja, hogy nem Karenyiné, nem Vronszkijé, hanem önmagáé. Az előző ciklussal ellentétben itt jelen van a révbe érés pillanata, bár a boldogságot ismét az elmúlás és üresség érzése követi, ám ez nem sötét és embert tépő. Anna erős és független marad, arra is képessé válik, hogy otthonra leljen a száműzetésben és ne sírja vissza, „a kapcsolatnak hívott szürke börtönt”. Anna hasonló sorsot él át, mint Beatriz és Tatjana: de benne nem a harag és kétség munkálkodik, hanem a megnyugvás.

A két közbeékelődő ciklus (negyedik és ötödik) ideiglenesen kiléptet minket a szerepvers hagyományából, helyesebben fogalmazva olyan szerepekben találja magát a lírai én, amiket a sors osztott rá: ilyen az anyaság és vallásosság. A *fájdalmas anya énekeiből* négy témát érint, a saját anya elvesztését, az élet kapujának tekintett női testet, a születés és szülés eseményét, illetve a saját gyermek által keltett érzelmeket. A kiinduló szituáció, az emberre kövülő gyász, mindvégig érvényben tartja azt az olvasási módot, amely minden vers háttérében feltételezi az elmúlást. A záró gondolatban ugyanígy megfogalmazódik, hogy „Már nem tudok kiszállni, / Már van, ki folytat engem”, sőt a legelemibb tapasztalatként éppen az jelenik meg, hogy a gyermeket minden egyes nap elveszíti (hiszen felnő) és megkapja (hiszen együtt maradnak). Az elmúlás tapasztalata az istenes versekbe is beleszövődik, az ötödik ciklus Felícia nővére blaszfémikus kijelentései ellenére a bensőséges hittel válaszol a haláltól való szorongásra. A szerző, bár számtalan vallásos eseményt, formulát és műfajt megidéz (zsoltárokat, a gyónást, Jézus tanításait, hiszekegyet vagy a virrasztást például), mégis új tapasztalattal képes bővíteni az Istenről való gondolkodást. Olyasfajta megtépzott hit jellemző Felícia

nővérré, amelyre József Attilánál láttunk szép példákat a modernségben, személyes vívódás zajlik a kétségek között, hogy a hit csupán falnak beszélés, tévedés. A félelem beszél Felícia nővérből, mégsem tud elszakadni Istentől, reméli és bízik benne: „Csak várd Istent. Ül le a küszöbére. / Előbb-utóbb haza fog jönni végre”. Az olykor blaszfémiát súroló beszédmód sem kezelhető bűnként ebben a kontextusban, mert ez az önfelvállalás eszköze és kifejezése, sőt Isten az őszinteséget ismeri fel (és el) benne: „Akkor Isten megragadott engem, / fölemelt és így szólt hozzám: »na, végre!« / Mert neki nem kell a hazug imádság, / csak te. Pont így, ahogy vagy, káromolva.” A törékeny életre, az otthon elvesztésére és széthullására, a szerelem okozta csalódásokra nincs gyógyír látszólag. A *Szlamom* azt sugallja, hogy hiába próbálunk lavírozni, az összeomlások és tragédiák elkerülhetetlenek. Azonban a *Zárszó* utolsó strófájára tekintve, úgy tűnik, nem is állandóak, ha mást nem, „a törmelékéből, téglaporból / akkor ujjával Isten / engem újrarájzol.”

Számunk szerzői

BARÁTH Tibor (1997) kritikus

BERÉNYI Emőke (1986) szerkesztő

BEZZEG Gyula (1983) fotográfus

BÍRÓ Tímea (1989) költő, újságíró

ČUDIĆ, Marko (1978) irodalomtörténész

FARAGÓ Kornélia (1956) irodalomtörténész

FEHÉR Renátó (1989) költő, író

FÖLDES Györgyi (1970) irodalomtörténész

HORVÁTH Florencia (2002) költő, egyetemi hallgató

KAPPANYOS András (1962) irodalomtörténész

KOVÁCS Rita (1976) kulturális újságíró, író, tanár

OLÁH Péter (1999) író, egyetemi hallgató

SOMOGYI Tibor (1984) magyartanár, író, rendező

SZÉCHENYI Ágnes (1957) irodalomtörténész

SZÉNÁSI Zoltán (1975) irodalomtörténész

SZIRONY Brigitta (1988) költő

TILLMANN Ármin (1995) filozófus

VIKOR Györgyi (1956) nyugdíjas magyartanár

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Град Нови Сад

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2022. február–március. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 960 dinár. Egyes szám ára 200 dinár, a duplaszám ára 300 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 50 EUR – Készült a Magyar Szó Lapkiadó Kft. nyomdájában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940); 9. évf., 1. sz. (1945)–. – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114